

**Міністерство освіти і науки України
ВП НУБіП України «Ніжинський агротехнічний інститут»**

Кафедра соціально-гуманітарних дисциплін

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО
СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ
З ДИСЦИПЛІНИ «ГЕНДЕР ТА СЕКСУАЛЬНІСТЬ»
для здобувачів бакалаврського рівня освіти**

Ніжин – 2026

УДК 305-055.1/.2:316.354-022.251](075.8)

Методичні рекомендації до проведення семінарських занять з дисципліни «Гендер та сексуальність» для здобувачів бакалаврського рівня освіти / О.С. Сидорович. – Ніжин: НАТІ, 2026. – 14 с.

Даний посібник складений в допомогу студентам денної та заочної форми навчання і відображає зміст вибіркового компонента бакалаврського рівня освіти «Гендер і сексуальність». До посібника увійшли теми семінарських занять, списки необхідної літератури, завдання для самостійної роботи та запитання до заліку.

Рецензенти: **Кондратенко О.Ю.**, доктор політичних наук, доцент, професор кафедри філософії, соціології та політології Державного торговельно-економічного університету
Литовченко В.П., кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін ВП НУБіП України «Ніжинський агротехнічний інститут»

Рекомендовано до друку
науково-методичною радою
факультету агротехнологій та економіки,
протокол № __ від _____ 2026 року.

Тема 1. Стать, гендер і біологія

1. **Історія становлення теорії гендеру:** які основні історичні етапи (від хвиль фемінізму до виокремлення самостійних гендерних та жіночих студій) пройшла наукова думка? Як формувався світовий та вітчизняний досвід історичних досліджень гендерного порядку?
2. **Стать і гендер — спільне та відмінне:** у чому полягає сутнісна різниця між біологічною статтю людини та її соціальним гендером? Чому заміна біологічного детермінізму соціальним конструктивізмом є принциповою для розуміння рівності прав людини?
3. **Практичні виміри гендерного конструювання (на прикладі професійної сегрегації):** як суспільні стереотипи історично та в сучасності ділять професії на «чоловічі» та «жіночі»?

Література:

1. Основи теорії гендеру: Навчальний посібник. — К.: «К.І.С.», 2004. (До питань 1 та 2).
2. Кімел М. Гендероване суспільство / Пер. С. Альошкіна. — К.: Сфера, 2003. — 481 с. (До питань 2 та 3 — про структуру соціуму та стереотипи).
3. Гендерні історичні студії: світовий та вітчизняний досвід: навч.метод.посіб. / С. О. Кириленко, Є. М. Луняк. — Ніжин: Видавець Лисенко М. М., 2019. — 200 с. (Основне джерело до питання 1).
4. Права людини, сексуальна орієнтація та гендерна рівність: навчальний посібник / А. А. Герц. — Київ, 2018. — 326 с. (До питання 2 — в контексті правового виміру гендеру).
5. Акбаш К.С., Пасічник Н.О., Ріжняк Р.Я. Теоретико-прикладні основи гендерних досліджень: навчальний посібник. — Кропивницький: Видавець – Лисенко В.Ф., 2019 — 340 с. (До питань 1 та 2).
6. Плата достойна, труд важкий. День на роботі з жінками-трактористками [Електронний ресурс] // Радіо Свобода. — 2026. — Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/plata-dostoy-na-trud-vazhkyy-den-na-robori-z-zhinkamy-traktorystkamy/33401317.html> — (Ключовий матеріал для аналізу практичного кейсу в питанні 3).

Питання для самостійної роботи:

1. **Критичний аналіз тексту (Есе-рефлексія):** Опрацюйте статтю К. Вест та Д. Зіммерман «Створення гендеру» (Doing Gender). Напишіть коротке аналітичне есе (до 2 сторінок), у якому дайте відповідь на питання: чому авторки наполягають на тому, що гендер є не фіксованим соціокультурним статусом, а щоденним процесом і перформансом, який людина змушена постійно «демонструвати» оточенню?
2. **Прикладний аналіз повсякденності:** Наведіть 2 конкретні приклади «створення гендеру» (doing gender) із власного досвіду або спостережень у публічному

просторі (наприклад, у транспорті, магазині чи університеті). Опишіть, як саме через мову тіла, вибір одягу чи манеру спілкування люди маркують себе та підтверджують очікування соціуму щодо своєї біологічної статі.

Тема 2. Гендерна соціалізація та становлення гендерної ідентичності.

1. **Поняття соціалізації та її гендерний вимір:** що таке соціалізація в соціологічному дискурсі та як саме загальний процес інтеграції індивіда в суспільство диференціюється залежно від статі? Які ключові інститути (сім'я, школа, мас-медіа) репродукують традиційні гендерні ролі?
2. **Психологічні та соціокультурні виміри гендерної ідентичності:** які етапи проходить людина у процесі усвідомлення та прийняття власної гендерної належності? Як теорія соціального конструктивізму пояснює феномен «набуття» гендеру на противагу біологічному детермінізму?
3. **Гендерна рівність, права людини та подолання стереотипів у процесі соціалізації:** як жорсткі патріархальні сценарії виховання обмежують потенціал особистості? Які правові та освітні механізми необхідні для формування егалітарного середовища, вільного від гендерних упереджень та дискримінації?

Література:

1. Основи теорії гендеру: Навчальний посібник. — К.: «К.І.С.», 2004. (До питань 1 та 2 — базові теоретичні засади соціології гендеру та етапів соціалізації).
2. Кімелл М. Гендероване суспільство / Пер. С. Альошкіна. — К.: Сфера, 2003. — 481 с. (До всіх питань — детальний аналіз того, як суспільство «гендерує» інститути соціалізації та виховання).
3. Гендерні історичні студії: світовий та вітчизняний досвід: навч.метод.посіб. / С. О. Кириленко, Є. М. Луняк. — Ніжин: Видавець Лисенко М. М., 2019. — 200 с. (До питання 1 — для розуміння історичного контексту формування поглядів на роль жінки та чоловіка в соціумі).
4. Права людини, сексуальна орієнтація та гендерна рівність: навчальний посібник / А. А. Герц. — Київ, 2018. — 326 с. (Основне джерело для підготовки питання 3 у контексті захисту прав людини та рівності).
5. Акбаш К.С., Пасічник Н.О., Ріжняк Р.Я. Теоретико-прикладні основи гендерних досліджень: навчальний посібник. — Кропивницький: Видавець — Лисенко В.Ф., 2019 — 340 с. (До питань 1 та 2 — прикладні аспекти дослідження ідентичності).

Питання для самостійної роботи:

1. **Аналіз художнього фільму:** Перегляньте фільм «Повернення» (2003). Напишіть аналітичний звіт (до 2 сторінок), у якому дослідіть процес первинної гендерної соціалізації хлопчиків під впливом раптового повернення батька. Дайте відповіді на питання:

- Які саме норми традиційної маскулінності (культ сили, емоційна закритість, жорстка ієрархія та авторитаризм) намагається насадити батько?
 - Як різна реакція старшого і молодшого братів на методи батька відображає внутрішній конфлікт під час становлення їхньої власної гендерної ідентичності?
 - На основі книги М. Кіммела «Гендероване суспільство», поясніть, чому насильство та психологічний тиск стають у цьому фільмі головним інструментом «виховання чоловіка».
2. **Робота з кейсом та ресоціалізація:** Перегляньте фільм «Чужа молитва» (2017). Проаналізуйте постать головної героїні Саїде. Як в екстремальних умовах війни та депортації відбувається трансформація її традиційної гендерної ролі (догляд за дітьми, вихователька) у високу суспільну та політичну суб'єктність (агентивність)? Як цей кейс ілюструє можливість виходу за межі стандартних сценаріїв гендерної соціалізації під впливом історичних обставин?

Тема 3. Гендерні стереотипи та джерела їх відтворення. Конструювання гендерних відносин

1. **Гендер як соціальний конструкт та перформанс:** у чому полягає різниця між біологічною статтю та соціальним гендером? Розкрийте зміст концепції «робити гендер» (Doing Gender, за К. Вест і Д. Циммерманом).
2. **Інститути відтворення гендерних стереотипів:** які механізми первинної та вторинної соціалізації (сім'я, школа, мас-медіа) репродукують традиційні гендерні ролі? Що таке «прихований навчальний план» (hidden curriculum)?
3. **Карнавалізація та деконструкція гендерних норм:** як пародійне перевертання норм (inversion) у сучасній поп-культурі, медіа та мистецтві допомагає руйнувати, переосмислювати та «видозмінювати» жорсткі патріархальні ідеологеми?

Література:

1. Батлер Д. Гендерний клопіт: фемінізм та підриг ідентичності / Джудіт Батлер ; [пер. з англ.]. — К. : Основи, 2003. (До питання 1 та 3 про перформативність та деконструкцію).
2. Бовуар С. де. Друга стаття. У 2-х т. / Сімона де Бовуар ; [пер. з фр.]. — К. : Основи, 1994. (Класична основа до питання 1: «Жінкою не народжуються, жінкою стають»).
3. Вест К., Циммерман Д. Создание гендера (Doing Gender) // Гендерные тетради. Вып. 1. — СПб., 1997. (Основний текст до питання 1).
4. Гендер для медійників: Підручник / [Е. Кісь, М. Маєрчик, О. Плахотнік та ін.] ; за ред. М. Маєрчик. — К. : Критика, 2017. (Ідеально для питання 2 про стереотипи в медіа та рекламі).
5. Гендерна соціологія: Навчально-методичний посібник / уклад. О. М. Кузьмук. — Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2021. (Містить готові тези до тем соціалізації та конструювання — питання 1 та 2).

6. Маєрчик М. Ритуал і тіло: Сміслові трансформації в українській традиційній культурі / Марія Маєрчик. — К. : Критика, 2011. (До питання 3: чудовий локальний антропологічний матеріал про карнавалізацію, перевертання ролей та обрядові інверсії).

Питання для самостійної роботи:

1. **Які гендерні стереотипи висвітлені в телевиставі «Фараони».** За рахунок чого досягається комедійний ефект. <https://www.youtube.com/watch?v=HwjH6ift6uE> Для детальнішого ознайомлення із проблематикою гендерних стереотипів раджу прочитати п.1.3 наступного посібника Євтухова Т. І., Легенько Ю. В., Родіонов О. В., Родіонов О. В., Руденко О. М. Основи гендерної політики : навч.-метод. посіб. Київ : Укртехінформ, 2013. 234 с.
2. **Аналіз художнього фільму:** Перегляньте фільм «Приховані фігури» (2016) або «Ерін Брокович» (2000) (на вибір студента). Напишіть критичне есе (до 2 сторінок) про те, як суспільство конструює гендерні відносини та ієрархії. У своєму аналізі дайте відповіді на питання:
 - Які саме гендерні стереотипи (наприклад, про інтелектуальні спроможності жінок у точних науках чи професійну придатність самотньої матері) стають джерелом дискримінації головних героїнь?
 - Через які соціальні інститути (державні структури, юридична система, корпоративна культура) відбувалося відтворення цих стереотипів?
 - Які стратегії опору та деконструкції нав'язаних гендерних ролей використали героїні для зміни свого статусу?
3. **Прикладний медіааналіз (Робота з джерелами):** Ознайомтеся з репортажем Радіо Свобода «Плата достойна, труд важкий. День на роботі з жінками-трактористками» (2026).
 - Проаналізуйте цей кейс як приклад зламу традиційного конструювання гендерних відносин в економічній сфері України.
 - Випишіть 3–4 цитати або приклади з тексту, які ілюструють, як реагує патріархальне оточення (колеги-чоловіки, роботодавці, односельці) на появу жінок у традиційно «чоловічій» професії.
 - Спираючись на посібник М. Кіммела «Гендероване суспільство», поясніть, чому поділ праці на «чоловічу» та «жіночу» є штучним соціальним конструктом, а не біологічною неминучістю.

Тема 4. Особливості становища чоловіків і жінок в економічній сфері

1. **Гендерна сегрегація ринку праці:** у чому полягає різниця між горизонтальною сегрегацією (поділ на «чоловічі» та «жіночі» професії) та вертикальною сегрегацією (бар'єри в кар'єрному зростанні)? Розкрийте соціологічний зміст феноменів «скляна стеля» (glass ceiling) та «липка підлога» (sticky floor).

2. **Економічна нерівність та розрив в оплаті праці (Gender Pay Gap):** які структурні чинники (пряма дискримінація, неоплачувана домашня праця, «штраф за материнство») впливають на різницю в доходах чоловіків і жінок в Україні та світі?
3. **Економіка догляду (Care Economy) та баланс «дім-робота»:** як розподіляється репродуктивна (доглядова) праця в сучасних сім'ях і як вона впливає на економічну незалежність жінок? Розкрийте поняття «подвійна зайнятість» (друга зміна) та проаналізуйте вплив декретних відпусток для татів на зміну цієї динаміки.

Література:

1. Гендерний розрив в оплаті праці в Україні: Аналітична доповідь / Міністерство економіки України. — К., 2023. (До питання 2: ключовий матеріал для розуміння національного економічного контексту).
2. Гендерна соціологія: Навчально-методичний посібник / уклад. О. М. Кузьмук. — Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2021. (Читати Розділ: «Гендерні аспекти зайнятості та ринку праці» до питань 1, 2 та 3).
3. Гендер для медійників Crowdsourcing: Підручник / за ред. М. Маєрчик. — К. : Критика, 2017. (Читати Розділ: «Гендер і економіка: дискримінація на ринку праці» до питань 1 та 2).
4. Фрейзер Н. Фемінізм для 99%: Маніфест / Ненсі Фрейзер, Чінція Арруцца, Тіті Бхаттачарія ; [пер. з англ.]. — К. : Медуза, 2019. (До питання 3: сучасна критична теорія про кризу капіталізму та неоплачувану доглядову працю).
5. Хочшилд А. Р. Друга зміна: Працюючі батьки та революція вдома / Арлі Рассел Хочшилд ; [пер. з англ.]. — К. : Наш Формат, 2020. (Класичне соціологічне дослідження, що є базою для питання 3)

Питання для самостійної роботи:

1. **Порівняльний кіноаналіз (Критичне есе):** Перегляньте фільми «Приховані фігури» (2016) та «Ерін Брокович» (2000). Напишіть порівняльне есе (до 3 сторінок) на тему: «Інституційні бар'єри на ринку праці: перетин гендеру, раси та соціального статусу». У своєму аналізі обов'язково розкрийте такі пункти:
 - На прикладі «Прихованих фігур» поясніть, як працюють механізми горизонтальної сегрегації (поділ професій на «чоловічі» та «жіночі») та вертикальної сегрегації («скляна стеля» (glass ceiling), що обмежує кар'єрне зростання жінок у НАСА). Як расова дискримінація посилювала гендерну нерівність героїнь?
 - На прикладі «Ерін Брокович» проаналізуйте концепцію «липкої підлоги» (sticky floor), яка утримує жінок (особливо самотніх матерів без вищої освіти) на низькооплачуваних посадах. Як професійний лукізм та упередження колег-юристів блокували кар'єрний старт Ерін?
 - Спираючись на посібник «Основи теорії гендеру» (2004), порівняйте стратегії, які використали героїні обох фільмів для подолання економічного тиску та доведення своєї професійної суб'єктності.
2. **Теоретичне моделювання (Робота з концептами):** Використовуючи розділи про працю з книги М. Кіммела «Гендероване суспільство», дайте розлогу письмову

відповідь на питання: чому гендерний розрив в оплаті праці (Gender Pay Gap) не можна пояснити виключно «особистим вибором» чи «біологічними особливостями» жінок? Які приховані структурні чинники (наприклад, «штраф за материнство», нерівний розподіл неоплачуваної домашньої праці) консервують це явище в сучасній економіці?

Тема 5. Гендерні відносини в сімейній сфері

1. **Трансформація моделей сучасної сім'ї:** у чому полягає відмінність між патріархальною (традиційною) та егалітарною (партнерською) моделями сімейних відносин? Як розподіляються ролі, влада та ресурси в таких сім'ях?
2. **Репродуктивна праця та «баланс батьківства»:** як соціологія пояснює нерівномірність розподілу домашніх обов'язків та догляду за дітьми? Розкрийте зміст понять «емоційне обслуговування» (mental load) та проаналізуйте бар'єри й перспективи залучення чоловіків до активного татівства в Україні.
3. **Гендерно зумовлене та домашнє насильство:** які соціальні стереотипи та патріархальні установки підживлюють культуру насильства в сімейній сфері? Розкрийте сутність Стамбульської конвенції як міжнародного інструменту протидії та захисту від домашнього насильства.

Література:

1. Гендерна соціологія: Навчально-методичний посібник / уклад. О. М. Кузьмук. — Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2021. (Читати Розділ: «Гендерні виміри сімейно-шлюбних відносин» до питань 1 та 2).
2. Гендер для медійників: Підручник / за ред. М. Маєрчик. — К. : Критика, 2017. (Читати Розділ: «Приватна сфера: шлюб, сім'я, сексуальність» до питань 1, 2 та 3).
3. Хочшилд А. Р. Друга зміна: Працюючі батьки та революція вдома / Арлі Рассел Хочшилд ; [пер. з англ.]. — К. : Наш Формат, 2020. (Фундаментальна книга до питання 2 про неоплачувану хатню роботу жінок після основного робочого дня).
4. Рада Європи. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція) : Довідковий посібник. — Страсбург, 2011. (Офіційний текст для аналізу питання 3).
5. Кісь О. Моделі конструювання гендерної ідентичності жінки в сучасній Україні // Незалежний культурологічний журнал «І». — 2003. — № 27. (До питання 1: аналіз того, як в українському суспільстві співіснують образи «Берегині» та сучасної егалітарної жінки).

Питання для самостійної роботи:

1. **Аналіз художнього фільму:** Перегляньте фільм «Жінка в золотому» (2015) або «Леді» (2011) (на вибір студента). Напишіть аналітичну записку (до 2 сторінок), у якій дослідіть взаємодію між приватною (сімейною) та публічною

(політичною/правовою) сферами життя головної героїні. Дайте відповіді на питання:

- Як сімейна історія, пам'ять про репресії/утиски родичів та родинні зв'язки мотивують головну героїні до виходу в публічний простір та захисту своїх прав і цінностей?
 - Як розподіляються ролі, емоційна підтримка та обов'язки всередині подружжя героїні, коли вона починає свою тривалу й виснажливу публічну боротьбу? Чи можна назвати цю модель стосунків партнерською (егалітарною)?
2. **Робота з джерелом.** Спираючись на навчально-методичний посібник «Гендерні історичні студії: світовий та вітчизняний досвід» (С. О. Кириленко, Є. М. Луняк), проаналізуйте, як історичні катаклізми (нацизм, тоталітарні режими) руйнують традиційний патріархальний уклад сім'ї та змушують жінку перебирати на себе лідерські функції.
3. **Критичний аналіз концептів (Робота з літературою):** Використовуючи розділи про сім'ю та шлюб із книги М. Кіммела «Гендероване суспільство», дайте розгорнуті письмові відповіді на такі питання:
- Що таке «емоційне обслуговування» / «ментальне навантаження» (mental load) у приватній сфері і чому воно переважно залишається невидимим і нерівномірно розподіленим між партнерами?
 - Як патріархальний стереотип «чоловік — головний годувальник» (male breadwinner) обмежує залученість батьків у виховання дітей та консервує економічну вразливість жінок у разі розлучення?

Тема 6. Мода, мораль і тілесність – гендер в культурі

1. **Тіло як соціокультурний конструкт та арена біополітики:** як суспільство, медицина та релігія маркують людське тіло як «нормальне» або «девіантне»? Розкрийте зміст концепції «біовлади» та «дисциплінарного простору» (за Мішелем Фуко) у контексті контролю над жіночою та чоловічою тілесністю.
2. **Мода як інструмент конструювання та дисциплінування гендеру:** як еволюція одягу (від корсетів до стилю унісекс та андрогінності) відображає зміну політичних та соціальних прав жінок і чоловіків? Проаналізуйте, як сучасна індустрія моди балансує між емансипацією та нав'язуванням жорстких стандартів краси (лукізм, бодішеймінг).
3. **Мораль, сексуальність та «подвійні стандарти» (Double Standards):** як патріархальна мораль регулює сексуальну поведінку через гендерні стереотипи? Розкрийте соціокультурну суть феноменів «слатшеймінгу» (slut-shaming) щодо жінок та вимог «гіпермаскулінності» щодо чоловіків.

Література:

1. Фуко М. Історія сексуальності. Т. 1: Воля до знання / Мішель Фуко ; [пер. з фр.]. — К. : Пульсари, 1997. (Базовий текст до питання 1 та 3 про владу, мову та контроль над тілесністю).

2. Батлер Д. Гендерний клопіт: фемінізм та підрив ідентичності / Джудіт Батлер ; [пер. з англ.]. — К. : Основи, 2003. (До питань 1 та 2 про тіло як перформанс, який «одягається» в соціальні очікування).
3. Гендер для медійників: Підручник / за ред. М. Маєрчик. — К. : Критика, 2017. (Читати Розділи: «Тілесність і сексуальність» та «Репрезентація гендеру в медіа: конструювання бажання» до всіх питань).
4. Гендерна соціологія: Навчально-методичний посібник / уклад. О. М. Кузьмук. — Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2021. (Читати Розділ: «Гендерна культура» до питань 2 та 3).
5. Вольф Н. Міф про красу: Стереотипи проти жінок / Наомі Вольф ; [пер. з англ.]. — Х. : Клуб Сімейного Дозвілля, 2020. (Класична праця до питання 2 про те, як індустрія краси та моди використовує моральний тиск як інструмент соціального контролю).

Питання для самостійної роботи:

1. **Порівняльний кіноаналіз (Аналітична доповідь):** Перегляньте фільми «Північна країна» (2005) та «Самотній чоловік» (2009). Напишіть аналітичну доповідь (до 3 сторінок) на тему: «Тіло і сексуальність під пресом соціокультурного контролю: інституційні виміри патріархальної моралі». У своєму аналізі обов'язково розкрийте такі питання:
 - На прикладі фільму «Північна країна» проаналізуйте феномен «подвійних моральних стандартів» (Double Standards) та явище «слатшеймінгу» (slut-shaming). Як керівництво компанії, колеги-чоловіки та навіть судова система намагалися використати факти з особистого (сексуального) життя головної героїні, щоб дискредитувати її позов про домагання? Як патріархальна мораль легітимізує насильство через звинувачення жертви (victim-blaming)?
 - На прикладі фільму «Самотній чоловік» проаналізуйте концепт гетеронормативності. Як панівна мораль 1960-х років маркувала гомосексуальність як «девіантну», «гріховну» чи «хворобливу»? Опишіть, як необхідність постійного приховування своєї ідентичності впливає на повсякденні практики головного героя, його мову тіла, вибір репрезентації (мода, костюм) та внутрішнє відчуття тілесності.
2. **Критична рефлексія (Робота з концептами):** Використовуючи посібник «Права людини, сексуальна орієнтація та гендерна рівність» (А. А. Герц) або книгу М. Кіммела «Гендероване суспільство», дайте коротку письмову відповідь на питання:
 - Як сучасна індустрія моди та реклами використовує стандарти краси (лукізм, бодішеймінг) для «дисциплінування» чоловічих і жіночих тіл?
 - Чому нав'язування жорстких нормативних моделей маскулінності та фемінності через зовнішній вигляд є комерційно вигідним для споживацького капіталізму?

Тема 7. Як змінюються чоловіки: історія та сучасні напрями в дослідженні чоловіків і маскулінності

1. **Еволюція концепту маскулінності:** від біологічного патріархату до множинних моделей: чому в сучасній соціології прийнято говорити про «маскулінності» у множині, а не про єдину «чоловічу природу»? Розкрийте зміст теорії гендерного порядку Рейвін Коннелл та сутність гегемонної маскулінності.
2. **Історична трансформація чоловічих ролей та криза ідентичності:** як індустріалізація, війни та феміністичний рух XX–XXI століть змінили традиційні функції чоловіка (відповідальність за фінанси, емоційна закритість)? У чому полягає соціологічний зміст так званої «кризи маскулінності» в сучасному світі?
3. **«Токсична маскулінність» vs. Нова маскулінність (залучене батьківство):** які поведінкові патерни (саморуйнівна поведінка, культ сили, стигматизація психологічної допомоги) охоплює поняття токсичної маскулінності та як це шкодить самому чоловічому здоров'ю? Які риси притаманні сучасній егалітарній моделі «нового батьківства»

Література:

1. Коннелл Р. Гендер / Рейвін Коннелл ; [пер. з англ.]. — К. : Основи, 2019. (Ключова книга для питання 1: опис ієрархії маскулінностей — гегемонної, підпорядкованої, маргіналізованої).
2. Гендер для медійників: Підручник / за ред. М. Маєрчик. — К. : Критика, 2017. — Пряме посилання на PDF. (Читати Розділи: «Критика патріархату та виникнення чоловічих студій» та «Чоловіче тіло як об'єкт бажання» до всіх питань).
3. Гендерна соціологія: Навчально-методичний посібник / уклад. О. М. Кузьмук. — Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2021. — Пряме посилання на PDF. (Читати параграф: «Дослідження маскулінності в системі гендерного знання» до питань 1 та 2).
4. Сучасне батьківство в Україні: Соціологічний вимір та гендерні стереотипи / Аналітичний звіт Фонду ООН у галузі народонаселення (UNFPA). — К., 2020. (Чудовий прикладний матеріал до питання 3 про трансформацію татівства в Україні).
5. Кісь О. Моделі конструювання гендерної ідентичності чоловіка в українському соціокультурному просторі // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2005. — № 4. (До питання 2 та 3: локальний аналіз радянських і пострадянських криз чоловічої ідентичності).

Питання для самостійної роботи:

1. **Кіноаналіз та деконструкція гендерного порядку:** Перегляньте фільми «Бійцівський клуб» (1999) та «Повернення» (2003). Напишіть аналітичне есе (до 3 сторінок) на тему: «Трансформація та кризи чоловічої ідентичності: від репресивного батьківського авторитету до нігілістичної гіпермаскулінності». У своєму аналізі дайте відповіді на такі питання:

- Спираючись на теорію гендерного порядку Рейвін Коннелл (описану в книзі М. Кіммела «Гендероване суспільство»), проаналізуйте концепт гегемонної маскулінності. Як у «Бійцівському клубі» через образ Тайлера Дьордена конструюється радикальний варіант гегемонної маскулінності на протигагу «підпорядкованій» маскулінності головного героя (Оповідача) — типового офісного працівника?
 - Як «Бійцівський клуб» ілюструє соціологічний зміст «кризи маскулінності» в епоху споживацького капіталізму? Чому рутинна праця та матеріальний комфорт сприймаються чоловіками у фільмі як «втрата мужності», і чому саме гомосоціальне середовище бійцівського клубу та насильство стають для них інструментом «терапії»?
 - Перейдіть до аналізу фільму «Повернення». Як у цій стрічці репрезентовано модель пострадянської маскулінності через фігуру батька? Як його прагнення самоствердитися як абсолютний патріархальний авторитет і вчитель призводить до руйнування стосунків із синами?
 - Порівняйте мову насильства в обох фільмах: чому в суто чоловічих групах (батько-сини чи підпільний клуб) фізичний біль і агресія стають головним каналом комунікації та легітимації свого чоловічого статусу?
2. **Теоретична рефлексія (Робота з концептами):** Використовуючи посібник «Теоретико-прикладні основи гендерних досліджень» (К. С. Акбаш, Н. О. Пасічник, Р. Я. Ріжняк) та працю М. Кіммела, дайте письмову відповідь на питання:
- Що таке «токсична маскулінність» з погляду соціології та які саморуйнівні наслідки вона має для самих чоловіків?
 - Як суспільна заборона на вияв емоцій («чоловіки не плачуть»), культ ризикованої поведінки та нехтування власним здоров'ям пов'язані з вищими показниками смертності, алкоголізації та суїцидальної поведінки серед чоловічого населення?

Тема 8. Феномен сексуальності в системі гендерних відносин

1. **Сексуальність як історичний конструкт та дискурс влади:** як соціокультурні інститути (медицина, релігія, право) формують уявлення про «нормальну» та «девіантну» сексуальність? Розкрийте сутність концепції Мішеля Фуко про перехід від «репресивної гіпотези» до контролю над тілом через створення знання та дискурсів.
2. **Гетеронормативність та концепція «примусової гетеросексуальності»:** як у патріархальному суспільстві гетеросексуальність інституціоналізується як єдина нормативна та політично вигідна модель? Розкрийте зміст теорії Адрієнн Річ та проаналізуйте, як гетеронормативність підтримує нерівність між гендерами.
3. **Квір-теорія та підриг стабільних ідентичностей:** як сучасна критична теорія деконструє жорстку бінарну опозицію «чоловіче/жіноче» та «гетеро/гомо»? Проаналізуйте ідею Джудіт Батлер про те, що стать, гендер і сексуальність є взаємопов'язаними перформансами, які не мають фіксованого «природного» ядра.

Література:

1. Фуко М. Історія сексуальності. Т. 1: Воля до знання / Мішель Фуко; [пер. з фр.]. — К. : Пульсари, 1997. (Основна праця до питання 1: аналіз того, як сексуальність стала об'єктом управління та біополітики).
2. Батлер Д. Гендерний клопіт: фемінізм та підрив ідентичності / Джудіт Батлер ; [пер. з англ.]. — К. : Основи, 2003. (Фундаментальний текст до питання 3 про перформативність та деконструкцію категорій статі й бажання).
3. Річ А. Примусова гетеросексуальність та існування лесбійок (Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence) // Антологія феміністичної теорії. — К., 2000. (Ключова стаття для підготовки питання 2).
4. Гендер для медійників: Підручник / за ред. М. Маєрчик. — К. : Критика, 2017. (Читати великий тематичний розділ «Тілесність і сексуальність», де простою академічною мовою розібрано гетеронормативність та квір-теорію — до питань 2 та 3).
5. Гендерна соціологія: Навчально-методичний посібник / уклад. О. М. Кузьмук. — Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2021. (Читати параграф: «Соціологічне осмислення людської сексуальності» до питань 1 та 2).

Питання для самостійної роботи:

1. **Кіноаналіз та деконструкція дискурсу нормативності:** Перегляньте фільм «Самотній чоловік» (2009) та першу в історії групову судову справу про домагання у фільмі «Північна країна» (2005). Напишіть аналітичну записку (до 3 сторінок) на тему: «Конструювання, дисциплінування та репресія сексуальності в патріархальному суспільстві». У своєму аналізі дайте відповіді на такі питання:
 - Спираючись на ідеї Мішеля Фуко про «Історію сексуальності» (описані в посібнику «Основи теорії гендеру»), поясніть, чому сексуальність є не просто природним імпульсом, а об'єктом владних дискурсів. Як у фільмі «Самотній чоловік» через панівну концепцію гетеронормативності та теорію «примусової гетеросексуальності» Адрієнн Річ держава, медицина та суспільна мораль 1960-х років маркували і пригнічували гомосексуальну ідентичність?
 - Як необхідність вести «подвійне життя» та приховувати свою орієнтацію впливає на повсякденні практики, психологічний стан та відчуття відчуженості головного героя стрічки «Самотній чоловік»?
 - Перейдіть до аналізу фільму «Північна країна». Як патріархальне суспільство використовує «подвійні моральні стандарти» (Double Standards) щодо регулювання сексуальної поведінки чоловіків і жінок? Чому прояви сексуальної агресії з боку чоловіків на шахті сприймалися керівництвом як «жарти» або «норма», тоді як спроба жінки захистити власні кордони призвела до її публічного цькування («слатшеймінгу»)?
 - Яким чином у судовому процесі «Північної країни» приватне сексуальне життя жінки було використане як зброя проти неї? Як цей кейс ілюструє патріархальний механізм звинувачення жертви (victim-blaming)?

2. **Критична робота з науковими джерелами:** Використовуючи навчальний посібник «Права людини, сексуальна орієнтація та гендерна рівність» (А. А. Герц), дайте письмові відповіді на такі запитання:
- Чому захист прав у сфері сексуальності та репродуктивного здоров'я є невід'ємною складовою загальної концепції прав людини?
 - Як саме криміналізація або правова незахищеність окремих гендерних та сексуальних груп у минулому (і в окремих країнах сьогодення) обмежує їхню цивільну, економічну та особисту суб'єктність (агентивність) у публічному просторі?

Питання до заліку з дисципліни «Гендер і сексуальність»

1. Дихотомія «стать» та «гендер»: сутнісна різниця між біологічними та соціокультурними характеристиками людини.
2. Суть поняття «біологічний детермінізм» (есенціалізм) та його критика в гендерних дослідженнях.
3. Соціальний конструктивізм як методологічна основа теорії гендеру.
4. Феномен інтерсекс-варіацій та його вплив на деконструкцію абсолютної бінарності біологічної статі.
5. Основні історичні етапи становлення теорії гендеру (від хвиль фемінізму до академічних студій).
6. Концепція патріархату та її еволюція в науковому дискурсі.
7. Поняття соціалізації в соціології: етапи, механізми та ключові агенти.
8. Особливості гендерної соціалізації та її відмінність від загального процесу інтеграції індивіда в соціум.
9. Роль первинних (сім'я) та вторинних (школа, медіа) агентів у репродукуванні гендерних ролей.
10. Психологічні та соціокультурні етапи становлення гендерної ідентичності особистості.
11. Поняття гендерного стереотипу та його вплив на обмеження особистісного потенціалу.
12. Правовий вимір гендерної рівності та захисту прав людини (за матеріалами вітчизняних посібників).
13. Гендерна сегрегація ринку праці: соціологічний зміст горизонтальної та вертикальної сегрегації.
14. Соціокультурна суть та прояви феноменів «скляна стеля» (glass ceiling) та «липка підлога» (sticky floor).
15. Гендерний розрив в оплаті праці (Gender Pay Gap): основні структурні та економічні чинники в Україні та світі.
16. Феномен «штрафу за материнство» та його вплив на економічну незалежність жінок.
17. Поняття «економіки догляду» (Care Economy) та проблема розподілу репродуктивної праці.
18. Концепція «подвійної зайнятості» (другої зміни) працюючих жінок.

19. Історична трансформація патріархальної та егалітарної моделей сімейно-шлюбних відносин.
20. Розподіл влади, ресурсів та домашніх обов'язків у сучасній партнерській сім'ї.
21. Поняття «емоційного обслуговування» (mental load) у приватній сфері.
22. Бар'єри та перспективи розвитку культури «залученого татівства» в сучасній Україні.
23. Гендерно зумовлене та домашнє насильство: соціальні витоки та патріархальні установки.
24. Стамбульська конвенція як міжнародний правовий інструмент протидії домашньому насильству.
25. Тіло як соціокультурний конструкт та концепція «біовлади» і «дисциплінарного простору» Мішеля Фуко.
26. Мода як інструмент конструювання, дисциплінування та репрезентації гендеру в культурі.
27. Соціокультурні наслідки лукізму, бодішеймінгу та нав'язування жорстких стандартів краси.
28. Поняття «подвійних моральних стандартів» (Double Standards) щодо регулювання сексуальної поведінки чоловіків і жінок.
29. Соціокультурний зміст явища «слатшеймінгу» (slut-shaming).
30. Еволюція чоловічих студій (Men's Studies) та концепція множинних маскулінностей Рейвін Коннелл.
31. Суть гегемонної маскулінності та її ієрархічні зв'язки з іншими типами чоловічої ідентичності.
32. Соціологічний зміст поняття «криза маскулінності» в епоху постмодерну.
33. Феномен «токсичної маскулінності» та його саморуйнівні наслідки для чоловічого здоров'я й психіки.
34. Сексуальність як історичний конструкт та об'єкт дискурсів влади (за М. Фуко).
35. Поняття гетеронормативності та теорія «примусової гетеросексуальності» Адрієнн Річ.

Методичні поради до написання аналітичного есе

Аналітичне есе — це самостійна письмова робота, яка передбачає не просто переказ сюжету фільму чи змісту наукової статті, а їхнє критичне осмислення за допомогою теоретичних концептів (наприклад: гендерна соціалізація, скляна стеля, гегемонна маскулінність, біовлада).

I. Структура аналітичного есе

Щоб робота була переконливою, вона повинна мати чітку тричастинну структуру:

1. Вступ (10–15% від обсягу)

- Актуалізація теми: Чому обрана проблема (наприклад, криза маскулінності чи дискримінація на ринку праці) є важливою для соціологічного аналізу?
- Формулювання тези (тезисного твердження): Це головна думка вашого есе, яку ви будете доводити. Приклад невдалої тези: «У фільмі показано дискримінацію». Приклад вдалої тези: «На прикладі головної героїні фільму ми бачимо, як перетин гендерних стереотипів та расової сегрегації створює ефект "скляної стелі",

обмежуючи інституційну мобільність індивіда».

2. Основна частина (70–80% від обсягу)

Ця частина розбивається на кілька смислових абзаців (зазвичай 3–4). Кожен абзац має будуватися за формулою «Теза — Аргумент — Приклад — Висновок»:

Теза абзацу: Сформулюйте соціологічну ідею (наприклад, патріархальна мораль використовує механізм звинувачення жертви).

Теоретичний аргумент: Поясніть цю ідею через соціологічні концепти або посилання на наукову літературу (наприклад, спираючись на праці М. Кіммела чи М. Фуко).

Ілюстративний приклад: Наведіть конкретну сцену, цитату, дію героя з фільму або кейс із репортажу, що підтверджує вашу думку.

Міні-висновок: Пов'яжіть цей приклад із загальною тезою всього есе.

3. Висновки (10–15% від обсягу)

Підсумуйте ключові аргументи основної частини (не копіюючи їх дослівно).

Зробіть загальний теоретичний висновок: як саме розібраний кінематографічний чи текстовий матеріал допомагає зрозуміти ширший контекст гендерних відносин у суспільстві.

Уникайте введення нових фактів або аргументів у висновок.

II. Ключові правила аналітичного письма

Уникайте простого переказу (синопису): Викладач знає сюжет фільму та зміст статті. Замість опису що сталося («Героїня пішла в суд...»), пишіть чому і як це працює з погляду теорії («Судовий процес демонструє інституційну легітимацію патріархальних норм через...»).

Дотримуйтеся наукового стилю: Уникайте надмірної емоційності, художніх метафор та побутових узагальнень («усі жінки прагнуть...», «чоловіки за своєю природою...»). Замість цього використовуйте коректну соціологічну термінологію (гендерний порядок, агентивність, есенціалізм, сегрегація).

Інтегруйте джерела: Коли ви згадуєте ідеї дослідників або посібників (наприклад, посібники з гендерних студій С. О. Кириленко, Є. М. Луняк або теоретичні основи К. С. Акбаш, Н. О. Пасічник), обов'язково оформлюйте посилання за стандартами APA.

III. Критерії оцінювання аналітичного есе

При перевірці роботи викладач звертатиме увагу на такі критерії:

- Глибина аналізу (40%): Здатність студента вийти за межі сюжету фільму/тексту, точність та доречність використання гендерних концептів.
- Аргументація та логіка (30%): Наявність чіткої тези, послідовність викладу думок, обґрунтованість висновків прикладами.
- Робота з джерелами (15%): Рівень інтеграції наукової літератури у текст есе, коректність посилань та цитувань.
- Грамотність та оформлення (15%): Дотримання наукового стилю мовлення, відсутність граматичних помилок, акуратність технічного оформлення (шрифт, абзаци).